

Transparantie en dialoog: naar een veilige en begrijpelijke pers

diversion

27 juni 2023

Verslag van burgerdialogen over persveiligheid

Door Diversion in opdracht van Netwerk Mediawijsheid

Met dank aan alle deelnemers en experts die hebben bijgedragen aan de burgerdialogen.

Auteur: Heleen Cousijn (hcousijn@diversion.nl)

Inhoud

1. Introductie	4
2. Werkwijze en bevindingen uit het proces	5
2.1. Opzet sessies	5
2.2. Werving en deelnemers	6
3. Bevindingen	8
3.1. Wantrouwen, belangen, objectiviteit en neutraliteit	8
3.2. Onwetendheid	9
3.3. Desinteresse	10
3.4. Terugkerende thema's	10
3.5. Verharding en polarisatie	11
3.6. Frustratie rondom nieuws	11
3.7. Hoe kijken deelnemers naar persveiligheid	12
4. Aanbevelingen van deelnemers	14
5. Analyse en aanbevelingen van Diversion	17
5.1. Reflectie	17
5.2. Relatie tot focusdocument	18
5.3. Aanbevelingen	19

1. Introductie

De persvrijheid en -veiligheid in Nederland staan steeds meer onder druk. Dit is een probleem dat vanuit diverse invalshoeken oplossingen vereist. Eén van die oplossingen is het betrekken van burgers bij het beschermen van vrije en veilige journalistiek. Om dit te bewerkstelligen is het project DichterBijNieuws opgezet: een duurzame aanpak om de betrokkenheid van Nederlandse burgers bij de journalistiek te vergroten, en zo de persveiligheid te stimuleren. De details van deze aanpak worden uitgewerkt in een impactstrategie. Netwerk Mediawijsheid heeft Diversion gevraagd om in gesprek met verschillende experts op het gebied van persveiligheid meer focus aan te brengen in de beoogde aanpak van DichterBijNieuws. Dit resulteerde in een focusdocument waarin zowel knelpunten als oplossingsrichtingen werden geïdentificeerd. In het verder concretiseren van de impactstrategie mag het perspectief van de doelgroep, in dit geval Nederlandse burgers, niet ontbreken. Om die reden heeft Netwerk Mediawijsheid aan Diversion gevraagd om burgerdialogen te organiseren. Hoe kijken burgers zelf aan tegen persveiligheid, en hun (mogelijke) rol hierin?

In dit document doet Diversion verslag van deze dialogen. Allereerst lichten wij onze werkwijze in de organisatie van de burgerdialogen toe, delen we de praktische details en reflecteren wij op het proces in de aanloop naar deze burgerdialogen. In het tweede hoofdstuk delen wij de bevindingen uit de burgerdialogen. Wat hebben de deelnemers met ons gedeeld? Hun invalshoeken, veelgenoemde thema's, maar ook concreet gemaakte behoeften komen in dit hoofdstuk terug. In het derde hoofdstuk is Diversion weer aan het woord. We delen hier onze eigen analyse van de burgerdialogen, leggen deze naast de analyse uit het focusdocument, en doen op basis hiervan een aantal aanbevelingen.

2. Werkwijze en bevindingen uit het proces

2.1. Opzet sessies

Voor de ontwikkeling van de impactstrategie van DichterBijNieuws is het van groot belang om inzicht te verkrijgen in hoe burgers zelf hun mogelijke rol zien in het creëren van een klimaat waarin de pers vrij en veilig kan opereren. Om dit inzicht te verkrijgen, hebben we burgerdialogosessies georganiseerd in verschillende delen van het land. In deze sessies werden dialogen gevoerd, begeleid door gespreksleiders van Diversion, tussen deelnemende burgers, professionals zoals journalisten en medewerkers van Netwerk Mediawijsheid.

Tijdens deze dialogosessies stond de vraag centraal wat burgers belangrijk vinden in de journalistiek en op welke manier zij zich betrokken voelen. Moeten er veranderingen plaatsvinden in dit opzicht, of juist niet? Daarnaast werden burgers uitgenodigd om te reflecteren op hun eigen rol: hoe reageren zij wanneer de veiligheid van journalisten in gevaar komt? Voelen zij zich hierbij betrokken? Waarom wel of waarom niet?

Het doel van deze burgerdialogosessies was dan ook om verschillende perspectieven en signalen op te halen, en om te komen tot mogelijke oplossingsrichtingen en inzichten in de benodigde omstandigheden waarin deze oplossingen effectief kunnen zijn. Daarnaast wilden we de deelnemers informeren en betrekken bij de huidige staat en het belang van de journalistiek in Nederland, met speciale aandacht voor persveiligheid. We wilden de deelnemers ruimte bieden om een betekenisvolle dialoog aan te gaan en te reflecteren op hun eigen beleving van de journalistiek in Nederland.

Per groep deelnemers organiseerden wij twee sessies. Om te waarborgen dat deelnemers voldoende geïnformeerd zijn om actief deel te nemen aan een dialoog over dit complexe onderwerp, nodigden wij tijdens de eerste sessie een expert uit, die hen meenam in het thema. Tussen de twee bijeenkomsten in zaten telkens twee weken. Dit was een bewuste keuze, om een niet al te groot beroep te doen op de agenda's van de deelnemers enerzijds, maar ook om een en ander te laten bezinken, waardoor tijdens de tweede sessie meer de diepte in gegaan kon worden.

Sessie 1 stond in het teken van kennismaking, het ophalen van signalen en het vergroten van kennis en context rondom journalistiek en persvrijheid. De deelnemers deelden hun huidige kennis en beeld van journalistiek, en hoe deze perceptie is ontstaan. Een expert, zoals een journalist of educatieve ontwikkelaar, verschaftte informatie om meer inzicht te bieden, gevolgd door open gesprekken. Op deze manier kregen we een goed beeld van de groep en hun meningen en perspectieven met betrekking tot journalistiek en persvrijheid en -veiligheid.

In sessie 2 lag de focus meer op het gesprek over het versterken van de relatie tussen burgers en journalistiek. De deelnemers bespraken wat zij belangrijk vinden in de journalistiek en op welke manier zij zich betrokken voelen. Er werd gediscussieerd of er veranderingen nodig zijn in deze betrokkenheid. Daarnaast werd er gesproken over de mogelijke rol van de deelnemers zelf, bijvoorbeeld hoe zij reageren wanneer persveiligheid in gevaar komt en of zij vinden dat ze daar een rol in hebben. Ook werd er gesproken over de verantwoordelijkheid van andere partijen. In deze tweede sessie werkten de deelnemers toe naar concrete ideeën en oplossingen.

De sessies vonden plaats in lokale bibliotheken in:

- Amsterdam: Dinsdag 9 mei & 23 mei (19:00 – 21:00)
- Eindhoven: Donderdag 11 mei & 25 mei (19:00 – 21:00)
- Groningen: Dinsdag 16 mei & 30 mei (Afgelast) (19:00 – 21:00)
- Arnhem: Woensdag 17 mei & 31 mei (19:00 – 21:00)

Voor deelname ontvingen alle deelnemers na afloop van de tweede sessie een vergoeding van € 100. Ook werden hun reiskosten volledig vergoed.

2.2. Werving en deelnemers

Per sessie wilden wij 10–15 deelnemers werven, met aandacht voor diversiteit, om te voorkomen dat we een al te eenduidig geluid zouden ophalen. De werving bleek een uitdagende taak. We hebben actief geworven via een veelheid aan kanalen en binnen diverse gemeenschappen. We merkten al snel dat het enthousiasmeren van mensen voor dit specifieke thema een behoorlijke uitdaging met zich meebracht. De complexiteit en abstractie van het thema persveiligheid bleek niet direct tot de verbeelding te spreken. **'Waarom is dit relevant voor mij?'**, was een vraag die meermaals opkwam, wanneer wij ideeën voor een uitnodiging toetsten bij de doelgroep.

Door de werving zeer intensief aan te pakken, en via meerdere kanalen tegelijk (denk daarbij aan: targeted social media advertenties, lokale verenigingen, maatschappelijke organisaties, fysiek op locatie in bibliotheken, opleidingsinstituten, etc.) meldden zich in totaal 60 deelnemers: 20 in Amsterdam, 13 in Eindhoven, 12 in Groningen en 15 in Arnhem.

Deelnemers konden zich via een online formulier laagdrempelig aanmelden. Na aanmelding nam een medewerker van Diversion contact op om een kort intakegesprek te voeren. Tijdens de bijeenkomsten bleek dat niet iedereen die zich had aangemeld ook daadwerkelijk kwam. Met

PRAAT MEE OVER (ONLINE) NIEUWS

Wantrouwen in de journalistiek neemt toe en de sfeer online verhardt. Wat vind jij hiervan? Heb jij vertrouwen in de media? Laat je mening horen!

- **Wat ga je doen?**
Je gaat met anderen in gesprek over persvrijheid en persveiligheid. Wat is er nodig om de sfeer beter te maken, zowel online als offline? Zie jij hier een rol voor jezelf en anderen?
- **Wanneer en waar?**
Arnhem - woensdag 17 en 31 mei van 19:00-21:00 uur.
- **Vergoeding**
Deelnemers krijgen een cadeaubon van 100 euro. Ook reiskosten worden vergoed.
- **Meld je aan!**
Jouw mening, tips en ideeën dragen bij aan oplossingen voor een veiliger online klimaat.

Stel: een journalist wordt op social media uitgescholden. Wat doe jij?
Zwijg je of zeg je iets?

Aanmelden
Check diversion.nl/dbr
of scan de QR code

39% no-show in totaal, kwamen we uit op een totaal van 39 deelnemers: 14 in Amsterdam, 8 in Eindhoven, 7 in Groningen en 10 in Arnhem.

Verklaringen voor het hoge percentage deelnemers dat toch niet kwam opdagen, zoeken wij in ieder geval deels in de laagdrempeligheid van het aanmeldformulier: laagdrempelig aanmelden leidt vaak tot laagdrempelig afmelden. Door het telefonische intakegesprek in het proces toe te voegen hebben we geprobeerd dit risico te verkleinen. Tegelijkertijd zagen we dat de deelnemers die bij de eerste bijeenkomst waren zich betrokken en verbonden voelden. Zij waren allemaal, op één uitzondering na, dan ook tevens aanwezig bij de tweede bijeenkomst. De deelnemers aan de bijeenkomst in Groningen hadden overigens deze mogelijkheid niet: wegens omstandigheden is die bijeenkomst afgezegd. We hebben echter wel alle deelnemers aan deze bijeenkomst achteraf nog telefonisch gesproken om alsnog input op te halen.

Hoewel de werving dus een flinke uitdaging was, hebben we uiteindelijk een ontzettend diverse groep samen kunnen stellen. De jongste deelnemer was 18, de oudste 69. De gemiddelde leeftijd was 31 jaar. Ook qua achtergrond, mediagebruik en visie op persvrijheid en -veiligheid was de groep heel divers. Zo was er een deelnemer met een vluchtelingenachtergrond, die aangaf echt te moeten wennen aan het idee dat de media niet per definitie een spreekbuis is van het regime. Ook was er een deelnemer die aangaf burgerjournalist te zijn, en eigenlijk niet of nauwelijks te vertrouwen op 'mainstream media'. Deelnemers zelf gaven overigens aan deze diversiteit als zeer prettig te hebben ervaren.

De motivatie tot deelname liep ook sterk uiteen. Sommige deelnemers zaten er vanuit een zeker activisme, de wil om zaken zoals ze nu zijn te veranderen. Anderen kwamen om iets te leren. Weer anderen vertelden flink veel wantrouwen te hebben richting de media, terwijl anderen juist de media een hart onder de riem wilden steken. Er waren ook deelnemers die vanuit hun werk interesse hadden, zoals een student journalistiek en een sociaal werker.

3. Bevindingen

Wij hebben 39 deelnemers gesproken en daarmee 39 totaal verschillende ervaringen en visies opgehaald. De thematiek raakt aan het dagelijks leven van de deelnemers, bewust en onbewust, maar blijkt ook vaak vertroebeld, of over te lopen in andere thema's (zoals vertrouwen in politiek, polarisatie, globalisering en desinformatie). In de gesprekken kwamen verschillende factoren die invloed hebben op die ervaringen, visies en behoeften, meermaals terug. In dit hoofdstuk bespreken wij deze verschillende factoren, waar mogelijk geclusterd, en aan de hand van voorbeelden uit de gesprekken.

3.1. Wantrouwen, belangen, objectiviteit en neutraliteit

Met grote regelmaat brachten de deelnemers wantrouwen ter sprake. Dit wantrouwen richt zich op de media in het algemeen (het instituut en organisaties die hierbinnen opereren), en op journalisten in het bijzonder. 'Wat gebeurt er achter de krant?' vroeg een deelnemer zich af, waarbij deze deelnemer doelde op onduidelijkheid in hoe berichtgeving tot stand komt, en welke factoren hierop van invloed zijn.

De termen objectiviteit en neutraliteit riepen bij verreweg de meeste deelnemers verontwaardigde en argwanende reacties op. Dat journalistiek objectief en neutraal bedreven wordt strookt wat hen betreft op geen manier met de realiteit waarbinnen geld verdiend moet worden, en verschillende mediaplatforms (mainstream, alternatief en sociaal) er héle andere politieke of maatschappelijke kleuren op nahouden. Met name bij de oudere deelnemers wordt er regelmatig gerefereerd aan verzuiling, of aan kranten zoals Telegraaf en Volkskrant, die allebei hetzelfde nieuws op een heel andere manier brengen.

'Mediaplatforms hebben te veel macht. Hoe er over een onderwerp geschreven wordt, bepaalt hoe de achterban er naar kijkt. Bijvoorbeeld rondom homoseksualiteit; hier wordt op de christelijke platforms, waar ik mijn nieuws vandaan haal, nauwelijks over gesproken, maar op veel andere platforms juist wel!'

Burgers zijn er van overtuigd dat kranten schrijven voor hún lezerspubliek. Ook het feit dat veel mediaplatforms afhankelijk zijn van inkomsten uit adverteerders maakt dat de deelnemers zeer sceptisch zijn over objectieve berichtgeving. 'Het gaat alleen om clickbait; ze maken misbruik van onze korte aandachtsspanne.'

Enkele deelnemers vertelden dat zij de gevestigde media eigenlijk vooral zien als spreekbuis van de politiek. Ze geven aan het aannemelijk te vinden dat politici via de media invloed proberen uit te oefenen op de burger. Ze zien dat bepaalde politici in bepaalde media vaker terugkomen dan in andere media: 'Den Haag heeft genoeg vrienden in de media.'

Een paar deelnemers gaven aan moeite te hebben met gebrekkige representatie in de media. 'Ze zijn zich daar sowieso niet bewust van hun blinde vlekken. Er is nul diversiteit op de werkvloer.' Eén deelnemer vertelde dat hij dacht dat met name mensen met een migratieachtergrond een nog forser wantrouwen richting de media hebben, omdat zij vanuit hun land van herkomst zijn opgegroeid met media die verre van onafhankelijk is en die worden gereguleerd vanuit de overheid.

Hoewel de mate van wantrouwen erg verschilt tussen de deelnemers, wordt de aanname van objectiviteit en neutraliteit vrijwel unaniem verworpen. 'Ze moeten niet denken dat we dom zijn. Wij zien ook wel dat ze gekleurd zijn én hun geld moeten verdienen.'

'Het is helemaal niet erg dat ze niet objectief zijn, maar ze moeten het wel toegeven.'

3.2. Onwetendheid

Tijdens de burgerdialogen is een opvallend gebrek aan kennis over journalistieke waarden, de rol van de journalist en de toenemende druk op persveiligheid in Nederland naar voren gekomen. Veel deelnemers bleken weinig bekend te zijn met de essentiële principes die ten grondslag liggen aan de journalistiek, zoals onafhankelijkheid, objectiviteit en waarheidsvinding. Zoals hierboven toegelicht, namen zij deze principes bovendien geenszins als gegeven aan.

Sommige deelnemers hadden beperkte kennis over de belangrijke rol die journalisten spelen in het informeren van het publiek en het bewaken van de democratie. Pas na verdere uitleg werd duidelijk waarom vrije en veilige pers van belang is in het reilen en zeilen van een functionerende vrije samenleving. Dat de journalist geen beschermd beroep was, riep ook veel onduidelijkheid op en maakte in sommige gevallen een discussie los. 'Dat wist ik niet. Hoe kan dat nou? Terwijl ze zo belangrijk en invloedrijk zijn!' Een andere deelnemer zei echter: 'Als je wilt dat iemand echt onafhankelijk is, moet je diens beroep ook niet laten afhangen van een derde partij. Want wie bepaalt dan wanneer iemand goed genoeg is als journalist?'

Ze waren zich bovenal nauwelijks bewust van de dagelijkse uitdagingen waarmee journalisten worden geconfronteerd, zoals bedreigingen, intimidatie en geweld.

Deelnemers waren geschokt toen ze voorbeelden hoorden van journalisten die met bedreigingen te maken hadden, en beseften soms pas tijdens de sessies dat dit niet alleen in het buitenland gebeurt.

Deelnemers waren zich er niet van bewust dat zelfs journalisten op lokaal niveau in Nederland te maken hebben met belemmeringen en gevaarlijke situaties tijdens en rondom het uitoefenen van hun werk. Dat dit ook gebeurde in hun eigen woonplaats vonden deelnemers vaak echt choquerend. Over de impact hiervan op journalisten zelf hadden zij vaak nog niet eerder nagedacht.

Tijdens één van de bijeenkomsten vertelde de uitgenodigde expert dat vrouwelijke journalisten, en journalisten van kleur disproportioneel veel te maken krijgen met negatieve reacties, bedreigingen en geweld. Ook hier waren de deelnemers zich niet of nauwelijks van bewust. 'Maar heeft dit dan te maken met aanvallen op journalisten, of eigenlijk ook gewoon op vrouwen en mensen van kleur die zich uitspreken? We moeten wel de juiste oorzaak aanpakken.' Er werd hier ook gesproken over de negatieve impact hiervan op diversiteit op redacties.

3.3. Desinteresse

Definities van journalistiek, de rol van journalistiek in de vrije democratie, maar ook de werkomstandigheden van journalisten: deelnemers hebben meerdere keren expliciet genoemd het moeilijk te vinden hier interesse voor op te brengen. Het staat simpelweg te ver van hen af, en ze hebben genoeg andere zaken om zich mee bezig te houden, gaven ze aan. 'Ik heb er gewoon geen zin in en geen energie voor. Ik zie het nut er niet van in. Als ik overal een mening over moet hebben blijft er niets van me over.' Dit is een opvallende bevinding, omdat dit deelnemers waren die uit eigen beweging in hun vrije tijd (weliswaar tegen een bescheiden vergoeding) naar een bijeenkomst over persveiligheid zijn gekomen. 'Ik ben hier geen expert in, waarom zou ik hier iets van vinden?' gaf een deelnemer aan, na een vraag over al dan niet ingrijpen bij bedreiging van een journalist. De moeite die er vanuit Diversion is gedaan om deelnemers voor deze bijeenkomsten te werven laat echter zien dat het een thema is dat lastig tot de verbeelding spreekt.

3.4. Terugkerende thema's

Tijdens de bijeenkomsten zagen wij dat er een aantal thema's met grote regelmaat terugkwamen in de gesprekken over mediagebruik, vertrouwen en persveiligheid. Het eerste thema dat vaak terugkwam was de coronapandemie. Veel deelnemers haalden deze periode aan als een cruciaal punt in hun beleving van media (voor sommigen een omslagpunt, voor anderen een dieptepunt). Tijdens de coronacrisis voelden sommigen zich belazerd, beïnvloed en bespeeld door of via het nieuws. 'Er kwam toen zo veel voorbij wat niet waar is. Het was zo ingrijpend.' Dat er een nieuwsbeleving voor- en na de coronapandemie is, kwam meerdere keren (vaak terloops) ter sprake.

Een ander regelmatig terugkerend thema betrof discriminatie en diversiteit. De wijze waarop dit thema terugkwam liep flink uiteen. Van: 'Je mag ook niets meer zeggen,

dan ben je meteen racist.' Tot: 'De media is wit en stigmatiserend'. Ook als het ging om casuïstiek waren verhalen waarin bijvoorbeeld vluchtelingenproblematiek terugkwam meermaals reden om hier inhoudelijk op in te gaan (terwijl de verhalen enkel dienden als vehikel om over persveiligheid in gesprek te gaan). Wat 'er' gezegd wordt, of het nu tussen burgers onderling of in de media is, ligt erg gevoelig, zo bleek tijdens de burgerdialogen.

3.5. Verharding en polarisatie

Hierop voortbordurend, was het ontzettend opvallend dat deelnemers het vaak hadden over verharde omgangsvormen en polarisatie. Deelnemers gaven aan veel moeite te hebben (soms zelfs stress te ervaren) met de verharde toon in het publieke debat. 'Je kunt het eigenlijk helemaal niet meer gewoon met iemand oneens zijn zonder dat het op ruzie uitdraait.' Het hele feit dát journalisten online bedreigd worden in comments onder artikelen vinden ze wel degelijk kwalijk, maar valt hen in sommige gevallen nauwelijks meer op: 'Het hoort er inmiddels gewoon een beetje bij. Zo praat men nu tegen elkaar.' Het maakte deelnemers zwaarmoedig: 'Het heeft tóch geen zin hier iets aan te doen.' Deelnemers geven aan afgestompt te raken van de harde toon online: 'Ik noem het ook wel popcornmomentjes: je ziet dat mensen tekeergaan en denkt, dat wordt smullen..!'

3.6. Frustratie rondom nieuws

Bij deelnemers was sprake van veel frustratie rondom nieuws en media. Zoals eerder al aangegeven hadden meerdere deelnemers het gevoel dat er wordt ingespeeld op de korte aandachtsspanne van mensen in dit digitale tijdperk. 'Ze zijn alleen op onze aandacht en ons geld uit!' Nieuws lijkt vooral een bron van vermaak te zijn, met pushmeldingen en aansprekende koppen. 'Het nieuws lijkt wel een show. Alles moet heftig zijn, anders slaat het niet aan.' Deelnemers gaven ook aan dat dit voor hun gevoel wel veranderd is de afgelopen paar jaar: hun frustratie richting de politiek heeft zich doorvertaald naar frustratie richting de media, zo geeft een deelnemer aan. 'Ik zie media in theorie als iets om tegen de politiek in te gaan. Je ziet in de praktijk dat er soms wel tegenstand is, maar uiteindelijk verandert er helemaal niets.' Ingrijpende gebeurtenissen, zoals het Toeslagenschandaal, de aardbevingen in Groningen en coronamaatregelen, worden regelmatig aangehaald als ijkpunt in frustratie, inzicht, wantrouwen en vertrouwen in instituties zoals de overheid en de media. Ijkpunt in zowel positieve als negatieve zin overigens: zo gaven deelnemers meermaals aan dat de rol van de journalistiek in het aan het licht brengen van het Toeslagenschandaal hen heeft laten zien hoe belangrijk de journalistiek kan zijn.

De verharding waar in de vorige paragraaf over werd gesproken, werd ook genoemd als frustratie rondom uitingen van de media zelf. 'Mensen worden door de media opgehemeld, op een voetstuk geplaatst, en daarna keihard afgefakkeld.' Sommige deelnemers gaven aan dat ze vinden dat de media zelf flink meedoet met de verharding van het publieke debat. Om meer clicks te genereren, en onze aandacht te trekken, worden er volgens de deelnemers soms polariserende of shockerende teksten of koppen gebruikt. 'Het is gewoon hun verdienmodel om te polariseren.' En

daarbij: 'Als een invalshoek je niet bevalt kun je dat medium gewoon ontvolgen en uit je bubbel gooien.' Een enkele deelnemer gaf aan ook te vinden dat individuele journalisten negatieve reacties of zelfs bedreigingen over zichzelf af kunnen roepen, door herhaaldelijk op polariserende wijze over gevoelige kwesties verslag te doen.

Voor de deelnemers bleek het ook een prangende vraag wie zichzelf eigenlijk allemaal journalist mag noemen. Dat het geen beschermd beroep is, en dat hier discussie over ontstond, werd al eerder belicht. Voor de deelnemers bleek het best een frustratie te zijn dat er zo'n wildgroei is aan mediakanalen. Het is voor de burger niet meer duidelijk wie waarvoor werkt, en wie te vertrouwen is. 'Als een journalist zelf op sociale media post, is dat dan ook journalistiek?' Het blijkt voor de burger vaak ontzettend onduidelijk; terwijl het toch zo'n belangrijke pijler zou moeten zijn van de democratie. Voor enkelen was dit reden om maar helemaal geen acht meer te slaan op 'mainstream media'.

Een andere frustratie, of in ieder geval belangrijke factor, die vaak genoemd werd, is de druk die mediagebruik soms oplevert op de mentale gezondheid van de nieuwsconsument. Meerdere deelnemers gaven aan heel bewust een stapje terug te doen als het gaat om nieuws. 'Al die ellende, al die negativiteit, ik krijg er stress van.' Ook als het gaat om het al dan niet mengen in discussies rondom persveiligheid, of online haatzaaien, noemen deelnemers hun eigen mentale welzijn als reden om hiervan af te zien.

3.7. Hoe kijken de deelnemers naar persveiligheid?

Tijdens de dialoogsessies bleken de deelnemers het lastig te vinden om situaties waar persveiligheid in het geding komt te herkennen. Bij het voorleggen van casussen focuste de eerste reactie van de deelnemers zich vaak op het onderwerp van de casus, in plaats van op de bedreigende situatie waar de journalist zich in bevindt. Het viel ze vaak niet op.

'Zo praat iedereen tegen elkaar, dat is tegenwoordig gewoon normaal.' Pas nadat we nadrukkelijk stilstonden bij de implicaties van de situatie voor persveiligheid en persvrijheid, herkende men de ernst ervan. Enkele deelnemers gaven hierop ook aan ervan te schrikken.

'Ik schrik ervan dat het me niet eens opvalt. Je bent er gewoon zo aan gewend.'

Naast het niet opvallen van de voorbeelden waarin persveiligheid in het geding kwam, vonden deelnemers het soms ook gewoonweg niet problematisch. 'Als je werkt in een omgeving waarbinnen heftige dingen worden geroepen als clickbait, hoort dit er wel een beetje bij.' De negatieve of bedreigende comments onder nieuwsberichten moet je ook niet al te serieus nemen, gaven enkelen aan: 'Mensen reageren uit haat, en met weinig kennis, maar willen vooral gewoon iets zeggen om hun tijd te besteden.' Bij enkele deelnemers leefde het sentiment dat journalisten of mediaplatforms negatieve reacties soms ook over zichzelf afroepen door bepaalde onderwerpen op een negatieve manier te framen, of

desinformatie te verspreiden. 'Hoe meer mensen en journalisten elkaar tegenwerken, hoe radicaler men wordt.'

Op de vraag wie er allemaal een rol (kunnen) spelen in het bevorderen van persveiligheid, waren er slechts enkele deelnemers die een mogelijke rol voor zichzelf zagen. De meerderheid gaf aan dat ze dit eigenlijk vooral een kwestie vinden voor bijvoorbeeld de mediaplatforms waarvoor de journalisten werken ('Is dit niet gewoon de verantwoordelijkheid van de werkgever?'), van social-media platforms, of de overheid. 'Volgens mij moet de overheid mensen beschermen, ook hiervoor. Maar dat gebeurt niet.'

Over zelf ingrijpen waren de deelnemers zeer terughoudend of sceptisch. 'Als ik zou denken dat het effect had, zou ik het wel overwegen.' Meerdere deelnemers gaven aan het gevoel te hebben dat reageren enkel olie op het vuur gooit, en niets positiefs uithaalt. 'Je kan wel zeggen dat iets schandelijk is, maar wat haalt dat uit?' Ook vinden ze het lastig om ergens op te reageren, waar ze de achtergrond- en detailkennis niet over hebben: 'Misschien heeft iemand wel een punt. Als ik geen kennis heb over het onderwerp ga ik ook geen comment plaatsen.'

Wat betreft het rapporteren van situaties die niet door de beugel kunnen, hebben de meeste deelnemers nauwelijks ervaring. Degenen die wel eens iemand hebben gerapporteerd geven aan sterke twijfels te hebben bij het nut ervan.

'Wie beschermt mij dan als ik hiervoor opsta? Niemand volgens mij.'

Bovendien gaven deelnemers aan hierin zorgen te hebben voor hun eigen veiligheid, in de vorm van hun 'online persona': 'Ik ga hier mijn profiel niet voor inzetten. Ik ga echt online niet zomaar zeggen wat ik vind.' Willen zij zich online uitspreken, moet het echt gaan om iets wat ze aan het hart gaat: 'Ik plaats vaak comments onder de video's van een YouTuber die desinformatie verspreidt over het land waar ik vandaan kom. Dat is soms al lastig. Ik krijg veel negatieve reacties.' Ze hebben het gevoel dat journalisten (door de wet, en door hun werkgevers) rugdekking hebben, maar zij als burgers vogelvrij zijn.

Desgevraagd geven de deelnemers aan dat het feit dat de voorbeelden grotendeels online plaatsvinden wel invloed heeft op hun beoordeling van de situatie en op hun keuze om wel of niet in te grijpen. 'Online wegkijken is wel makkelijk. Offline kan dat echt niet zomaar.' Dat je jezelf online veel beter anoniem kan opstellen was hierin ondergeschikt aan de sociale normen die in de 'offline wereld' gelden. Wat ook meespeelde, gaf iemand aan, is dat het in het echt veel meer opvalt: 'Online zie je door de bomen het bos niet meer. Maar als iemand op straat een journalist zou bedreigen zou ik zeker ingrijpen.' De online wereld en de offline wereld lijken echt twee verschillende werelden te zijn, waarin fatsoensnormen zich op een andere manier en een ander tempo ontwikkelen.

4. Aanbevelingen van deelnemers

Tijdens de dialoogsessies vroegen de gespreksleiders de deelnemers ook naar concrete oplossingsrichtingen. Wat kan er gedaan worden (door burgers zelf of door andere partijen) om de persveiligheid te bevorderen?

Als het gaat om acties voor de burgers zelf gaven de deelnemers aan dat negeren, de-escalatie, en je juist *niet* mengen in hatelijke gesprekken een uitkomst kan bieden. Structureel reacties of posts die niet door de beugel kunnen rapporteren zou wat hen betreft ook kunnen helpen, mits duidelijk is wat rapporteren precies inhoudt en waar het aan bijdraagt. De persoonlijke confrontatie aangaan raden

'Als je iemand ziet schreeuwen, ga je zelf toch ook niet terugschreeuwen? Dat werkt helemaal niet.'

deelnemers veelal af: je moet je eigen veiligheid nooit op het spel zetten door het persoonlijk te maken. De toon waarop je iets zou zeggen maakt ook veel uit: het scheelt als je op een neutrale manier reageert. Men moet online meer geduld en begrip leren hebben, geeft een deelnemer ten slotte aan. Reageren op negativiteit met de hashtag #doeslief werd ook enkele keren genoemd als positieve vorm van de-escalatie.

De meeste aanbevelingen van deelnemers richtten zich echter niet op de burger, maar op media(platforms) en andere instanties. Hieronder zetten we deze aanbevelingen op een rijtje:

De **comments** onder artikelen die veel heftige reacties opleveren op digitale mediaplatforms kunnen vaker **uitgezet** worden. Op die manier stimuleer je de discussie niet, en bied je geen ruimte aan negatieve reacties. Hier werd echter tegenin gebracht dat dit ook iedere vorm van discussie en tegenspraak de kop in kan drukken.

Moderatie op mediaplatforms moet een grotere rol krijgen. Het voorbeeld van de moderatie op nu.nl werd genoemd: **'Maar wel altijd zonder comments zomaar te verwijderen. Anders wordt het censuur.'** Uitleg daarbij van de moderatoren waarom bepaalde zaken niet door de beugel kunnen kan ook bijdragen aan een beter klimaat online.

Mediaplatforms zouden **meer informatie over online rapporteren** moeten verschaffen, en het gebruik ervan moeten **stimuleren**, bijvoorbeeld door een campagne. Als het duidelijk is wanneer je iets kan rapporteren, waar dit dan terecht komt, wat er mee gedaan wordt en waarom het belangrijk is, kunnen mensen zelf beter een keuze maken of ze hier iets mee willen. Deelnemers geven aan daar nu te weinig over te weten. Ze betwijfelen of het nut heeft, maar ook of zij hiertoe bevoegd zijn: **'Wie ben ik om te bepalen of iets wel of niet kan? Pleeg ik dan geen censuur?'** Een ander punt van twijfel ten aanzien van het stimuleren van

rapporteren dat werd genoemd was: 'Gaan we elkaar dan niet te veel de maat nemen? Er zijn al zo veel meningen.'

Burgers zouden meer kennis moeten krijgen over **persveiligheid, het belang van journalistiek voor de vrije democratie, en de gevolgen voor burgers** als dit op de tocht staat. Op dit moment is hier volgens de deelnemers nog veel te weinig over bekend. Ook over andere zaken, zoals strafbaarheid van bedreiging, zou meer duidelijkheid moeten komen. 'Het is nu volgens mij best wel grijs gebied.'

Specifiek werd **het onderwijs** genoemd, als plaats om dit soort kennis meer toe te voegen. Het is belangrijk dat mensen dit van jongs af aan leren. Deelnemers gaven ook aan dat het belangrijk is om hier niet alleen op persveiligheid te focussen, maar absoluut ook op **omgangsvormen in het algemeen**: hoe spreek je elkaar eigenlijk aan? Wanneer gaat iets te ver? Hoe kun je dan reageren?

Het is belangrijk dat mensen **de journalist beter leren kennen**. Wie zit er achter de berichten, en wat doen die negatieve reacties met zo iemand? Enkele deelnemers gaven aan nu vaak eigenlijk onbewust er vanuit te gaan dat berichten door AI gegenereerd worden, of gewoon algemene persberichten zijn die letterlijk worden gekopieerd. Dat je met een boze opmerking ook een mens raakt wordt hierin niet bewust meegenomen. Door meer inzicht te geven in hoe, en vooral door wie, berichten tot stand komen, maak je de onpersoonlijke artikelen wat menselijker. Dat journalistiek mensenwerk is, moet je mensen echt in meenemen. Het vertellen over voorbeelden van pers-onveiligheid werd hierin genoemd: 'Een campagne met rolmodellen die vertellen over hun ervaring kan helpen.'

Hierop voortbordurend gaven deelnemers aan dat het blijktbaar (zo ervaren ze zelf tijdens de sessie) nodig is om echt de **aandacht te vestigen** op situaties waarin persveiligheid onder druk staat. Het valt anders gewoonweg niet genoeg op. 'Laat zien hoe schadelijk het is. Misschien valt het dan later meer op.'

Houd er met alle voorlichting en campagnes rekening mee dat er ook **nieuwsnijders** zijn, die plekken waar bijvoorbeeld de overheid een campagne inzet ontwijken, en berichten met de overheid of een andere formele instantie per definitie wantrouwen. 'Ga de wijk in, in gesprek met mensen, bijvoorbeeld op de markt.'

Zorg ervoor dat mensen die online opkomen voor persveiligheid **rugdekking** krijgen. Dat ze op een of andere manier bevestigd worden in dat ze goed bezig zijn, of beschermd worden wanneer hun upstandergedrag online bekritiseerd wordt. Als iemand online een journalist bedreigt en hierop wordt aangesproken, is het te verwachten dat die dreigende houding zich keert tot degene die diegene aansprak.

Faciliteer offline gesprekken over dit soort kwesties. Deelnemers reageerden erg enthousiast op het feit dat zij nu eens in een rustige, veilige setting in gesprek

konden met mensen uit een hele andere bubbel. Hoewel deelnemers het vaak grondig met elkaar oneens waren, bleven de gesprekken telkens beleefd en constructief. Enkele deelnemers gaven aan onbewust echt op zoek te zijn geweest naar een dergelijke setting. 'Volgens mij is (naam deelnemer) online vaak echt heel fel. Maar nu we samen in zo'n sessie zitten hebben we ineens hele constructieve gesprekken.'

5. Analyse en aanbevelingen van Diversion

In dit hoofdstuk reflecteren wij op het proces en de bevindingen. We kijken naar de relatie hiervan tot het eerder omschreven focusdocument, en doen tenslotte enkele aanbevelingen voor opvolging.

5.1. Reflectie

Tijdens het organiseren van de bijeenkomsten, evenals tijdens de bijeenkomsten zelf, merkten wij dat persveiligheid een thema is dat echt ver verwijderd is van de belevingswereld van de burger. Het bleek een grote uitdaging de opzet en doelstellingen van de burgerdialogen dusdanig op te stellen dat het burgers voldoende aansprak om deel te nemen. Ook tijdens de bijeenkomsten zelf merkten wij dat het (dus zelfs voor de mensen die zich hier actief voor hadden aangemeld) een erg abstract onderwerp is, dat over het algemeen aan burgers voorbijgaat.

Dit werd sterk weerspiegeld in de gesprekken die plaatsvonden. Telkens wanneer krantenartikelen of andere casussen werden besproken, nam de thematiek van het voorbeeld de overhand in de gesprekken. Het raakte mensen persoonlijk en riep emoties op, waardoor het element van persveiligheid naar de achtergrond verdween en actief weer naar voren moest worden gebracht. We geloven dat dit mechanisme bijdraagt aan het gebrek aan bewustzijn bij mensen over de bedreigde persveiligheid. De onderwerpen waar persveiligheid in het geding is, zijn vaak onderwerpen die sterk tot de verbeelding spreken en veel emoties oproepen. Hierdoor raakt het element van persveiligheid snel ondergeschikt of blijft het onopgemerkt.

Tijdens de gesprekken over casussen en krantenartikelen ging het vaak ook snel over de vraag of iets wel of niet waar was, en over framing. De meeste deelnemers (ook degenen die actief media-gebruiker zijn) hadden een zekere mate van wantrouwen richting de objectiviteitsclaims van de media. Waar het bij de ene ging over waar of niet waar, ging het bij de ander om toon en woordkeuze om iets te framen. Het viel op dat deze focus op betrouwbaarheid van de artikelen sterk op de voorgrond lag, terwijl hier niet expliciet naar gevraagd werd. Het lijkt een thema te zijn waar de deelnemers veel vragen over hebben, maar ook veel eigen 'beoordelingskaders'.

Dat persveiligheid niet on top of mind is bij burgers lijkt samen te hangen met het feit dat burgers het moeilijk vinden zich te identificeren met journalisten, en de eerdergenoemde desinteresse ten opzichte van de thematiek. Journalisten worden niet snel gezien als *peers* (gelijken). We zagen tijdens het bespreken van casussen waarin een journalist bedreigd werd, dat het voor de deelnemers makkelijker was zich te verplaatsen in de persoon die de bedreiging uit dan in de journalist. De frustratie en het wantrouwen was iets wat tot de verbeelding sprak. Het

inlevingsvermogen van de deelnemers ten opzichte van de journalisten, en hoe zo'n bedreiging bij hen binnenkomt, was beperkt. Dat het vaak geheel niet duidelijk is óf en dát er een persoon, met vaak idealistische drijfveren ten opzichte van de vrije samenleving, achter berichtgeving zit, draagt hier aan bij.

Hoewel gedragsverandering en kennisdeling niet de primaire doelstellingen waren van deze burgerdialogen, zagen we dat de gespreksvormen wel degelijk iets in beweging brachten bij de deelnemers. Bij aanvang van de tweede bijeenkomst gaven enkelen aan dat ze echt anders waren gaan kijken naar de manier waarop er gereageerd wordt op nieuwsberichten. Doordat de expert hen heeft meegenomen in de thematiek, en ze er met anderen (die er verschillende visies op nahouden) over in gesprek zijn gegaan, is het thema persveiligheid dichter bij hun belevingswereld komen te staan. Het is meer gaan leven. Deelnemers gaven in de evaluaties aan dat ze de verschillende perspectieven op de thematiek erg interessant vonden, en dat ze het als positief hebben ervaren dat ze gestimuleerd werden om het juist ook over die meningsverschillen te hebben. Ook gaven veel deelnemers aan nu meer kennis te hebben over nieuws en journalistiek. Onbedoeld lijkt het zo te zijn dat de werkwijze om input op te halen dus tevens gaan bijdragen aan de primaire doelstelling van het project: de burger dichter bij het nieuws brengen. Dat deze behoefte er is bleek ook uit de antwoorden op de vraag 'wat kan er beter?' in de evaluaties: deelnemers hadden behoefte aan meer tijd, meer diepgang, meer gesprekken met andersdenkenden en meer gesprekken met professionals. Ook gaven enkelen aan meer kennis te willen over nepnieuws en over framing (*'Hoe kan het dat juist de schreeuwers altijd in de media komen?'*).

5.2. Relatie tot focusdocument

Eerder dit jaar is Diversion in gesprek geweest met verschillende experts rondom persveiligheid. Dit heeft geleid tot een focusdocument met daarin verschillende aanbevelingen voor DichterBijNieuws. De punten uit dit focusdocument overlappen op veel vlakken met de knelpunten en aanbevelingen die de deelnemers tijdens de burgerdialogen aandroegen.

Het actief stimuleren van opstandergedrag werd door zowel de experts als de burgers met argwaan bekeken: moeten we dat wel willen? Zowel de experts als de burgers zagen hierin het risico op het verder verharderen van discussies online, en zoals de experts al voorzagen: de burgers voelen zich niet echt geroepen om hier een betekenisvolle rol in te spelen.

De experts benadrukten dat er aandacht moet zijn voor de vraag waarom burgers soms zo boos zijn richting journalistiek. Ze gaven aan dat het medialandschap steeds ondoorgrondelijker wordt, en dat burgers vaak het idee hebben dat de pers een verlengstuk is van de politiek, of een industrie waarin winst belangrijker is dan neutraliteit. Ook deze bevinding werd bevestigd door de input van de deelnemers aan de burgerdialogen. Dat er sprake is van wantrouwen werd door de experts meermaals benoemd. De duidelijke weerstand richting de termen objectiviteit en

neutraliteit echter, zijn in de gesprekken met experts niet eerder benoemd. Dat burgers zich niet serieus genomen voelen, doordat er telkens aan hen wordt voorgehouden dat deze principes zwaar wegen in de journalistiek, terwijl zij toch duidelijk (menen te) zien dat er sprake is van gekleurdheid van berichtgeving, commerciële belangen, en framing.

Experts stelden dat men niet de (mogelijke) rol van de burger in persveiligheid moet overschatten. Met name de (social)mediaplatforms, de journalistiek en de overheid zijn aan zet. Deze stelling werd bevestigd door de deelnemers aan de burgerdialogen.

Wat betreft de aanbevelingen en richtingen voor vervolg lijken de experts en de deelnemers aan de burgerdialogen goed op één lijn te liggen. Kennis toevoegen, kaders verduidelijken, handelingsperspectieven concreet maken en stimuleren, aandacht voor jongere generaties, maar ook het verkleinen van de kloof tussen journalistiek en de burger. Opvallend was wel dat de redenen voor deze kloof vanuit de experts vooral leken te leunen op representatie en herkenbaarheid (meer aandacht voor lokaal nieuws, meer diversiteit, burgerjournalistiek bevorderen), terwijl het vanuit de burgers echt gaat om wantrouwen als het gaat om de motieven van media richting burgers (*'Ze moeten iets van me.'*). Experts en deelnemers waren het er wel over eens dat de journalistiek meer een menselijk gezicht moet krijgen: de persoon áchter het artikel moet in beeld komen.

5.3. Aanbevelingen

Op basis van de bevindingen uit het proces rondom de burgerdialogen, de burgerdialogen zelf, en de gesprekken met de experts die hebben geleid tot het focusdocument, zijn er wat ons betreft verschillende wegen die kunnen leiden tot het dichteren van de kloof tussen burgers en media, ten behoeve van persveiligheid. Met deze aanbevelingen, alsmede de aanbevelingen van de burgers zelf en de experts in het focusdocument, zien wij veel aanknopingspunten voor een impactstrategie die op constructieve wijze bijdraagt aan het verbeteren van persveiligheid.

Werk aan een **eenduidige en duidelijke communicatiestrategie over wat de pers precies is** (hoe die zich verhoudt tot de media), waarom persveiligheid en persvrijheid belangrijk zijn, hoe journalisten te werk gaan, waarom journalist een 'open' beroep is, wat journalistiek precies is, en hoe zo'n definitie tot stand komt. Tijdens de bijeenkomsten bleek het (zelfs voor de experts) nog behoorlijk ingewikkeld deze begrippen goed af te bakenen en toe te lichten. Termen zoals media, pers, nieuws en journalistiek werden door deelnemers veel door elkaar gebruikt, en scheidlijnen waren niet duidelijk. Dit staat op gespannen voet met de bewering dat pers en media een onmisbare pijler zijn in de democratie: zo'n belangrijke pijler zou glashelder en afgebakend toe te lichten moeten zijn. Hierbij zou ook specifiek aandacht moeten zijn voor het verschil tussen de individuele journalist (met bijbehorende beroepscode) en het mediabedrijf dat het werk van deze

journalist publiceert (met wellicht meer commerciële of ideële belangen). Kinderen en jongeren zijn hierbij door zowel de burgers als de experts benoemd als doelgroep die extra aandacht verdient. Het onderwijs biedt duidelijke aanknopingspunten om een goede basis te leggen als het gaat over nieuwswijsheid.

Hierop voortbordurend: **stimuleer meer transparantie vanuit de media over (uitdagingen ten aanzien van) neutraliteit en objectiviteit.** Hoe media gefinancierd worden, wat de rol is van aandeelhouders, hoe grote organisaties die nieuws maken tot stand zijn gekomen (bijvoorbeeld ten tijde van de verzuiling), wat hun visie en belangen zijn: om gezien, erkend en gerespecteerd te worden als belangrijke pijler van de democratie, is transparantie hierover fundamenteel. Zo strak gedefinieerd en uitlegbaar als de drie machten van de trias politica zijn, zo ongrijpbaar is de 'vierde macht'. Op dit moment voelen burgers zich niet serieus genomen wanneer de journalistiek beweert objectief en neutraal te zijn, terwijl ze tegelijkertijd veel (zeer uiteenlopende) framing zien. De pers kan op dit moment niet rekenen op vanzelfsprekendheid als het gaat om hun onmisbare positie in de vrije democratie: er is wat uit te leggen. Hoe framing werkt, en op welke manier keuzes hierin worden gemaakt, is voor burgers ontzettend belangrijk in het waarderen van media.

Laat het gezicht van de journalist zien. De burger ziet vaak vooral een groot mediabedrijf, met veel belangen, of een onpersoonlijke computer, die persberichten overneemt. Dat journalistiek mensenwerk is, vaak bedreven door ontzettend gemotiveerde, betrokken en idealistische professionals, is voor de burger vaak erg ontastbaar. Hoe komen journalistieke projecten tot stand? Waarom gaat iemand de journalistiek in? Wat drijft hen? Welke uitdagingen komen ze tegen? Het spreekt tot de verbeelding als men hier concrete verhalen bij heeft. Het journalistieke werk dat deels heeft geleid tot het aan het licht komen van de toeslagenaffaire bijvoorbeeld, is meerdere malen genoemd als voorbeeld van waarom vrije en veilige pers belangrijk is. Wat het met een individu doet als er haatreacties of bedreigingen binnen komen naar aanleiding van je werk, maakt dat mensen zich beter kunnen inleven in de journalist als mens.

Anticipeer op de frustratie, wanneer je met burgers in gesprek gaat over persveiligheid en persvrijheid. Op basis van de burgerdialogen en de gesprekken met experts zagen we dat er in sommige gevallen sprake is van wantrouwen en een kloof tussen burgers en journalistiek. Er spelen op dit moment veel kwesties die de burger diep raken of zorgen baren, maar waarvan 'de media' (in de breedste zin van het woord, dus ook burgerjournalisten) vanuit zo veel verschillende (soms elkaar tegensprekende) invalshoeken verslag doen, dat de burger niet meer weet wat 'waar' is. Deze kwesties komen allemaal onvermijdelijk snel aan het oppervlak op het moment dat er gesprekken worden gevoerd over de positie van de pers. Door de eerdergenoemde transparantie over hoe verschillende geluiden in de media tot stand komen te borgen, kunnen burgers beter begrijpen waarom er verschillende

invalshoeken zijn, waar die vandaan komen, en op basis daarvan zelf keuzes maken in waar ze hun nieuws vandaan halen.

Laat de implicaties van druk op persveiligheid en persvrijheid voor de burgers zelf zien. Wat betekent het voor jouw dagelijks leven wanneer journalisten niet meer veilig hun werk kunnen doen? Maak het tastbaar, en gebruik voorbeelden. Wil je dat mensen hun gedrag aanpassen, zal je urgentie van deze aanpassing moeten aantonen.

Bouw voort op de bereidheid die er is. Tijdens de bijeenkomsten merkten we dat de deelnemers meer dan bereid waren om over deze lastige en ongrijpbare thematiek in gesprek te gaan, met onbekenden (die er soms hele andere meningen op nahielden). Deze bereidheid vormt een solide basis voor verdere betrokkenheid en het overbruggen van de kloof tussen burgers en media. Te denken valt hierbij niet alleen aan dialoog tussen burgers die anders denken over maatschappelijke kwesties. Dat die verschillende meningen er zijn is alom bekend, en hoewel wij zien dat er altijd behoefte is aan ontmoeting en dialoog hierover, zou dat in het kader van persveiligheid wellicht niet de meest specifieke of innovatieve oplossing zijn. Interessanter kan zijn dialoog tussen (verschillende denkende) burgers, journalisten, en (verschillende denkende) journalisten onderling te faciliteren (waarbij burgers dan wellicht juist publiek zijn). Het bespreekbaar maken van het bestaan én ontstaan van verschillende invalshoeken en meningen in de journalistiek zou kunnen bijdragen aan meer transparantie, meer begrip, meer vertrouwen, en minder frustratie als het gaat om nieuws. We zagen dit in het klein ontstaan tijdens de burgerdialogen; het verdient aanbeveling te onderzoeken of dit op grotere schaal ook haalbaar is.